

جمهوری اسلامی ایران
وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی

خلاصه مدیریتی

مطالعات استانی طرح توسعه کسب و کار و اشتغال پایدار

(تمکاپو)

استان تهران

زمستان ۱۳۹۶

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

طرح ملی توسعه کسب و کار و اشتغال پایدار (تکاپو)

عنوان طرح در اقتصاد مقاومتی : توسعه اشتغال فراگیر- توسعه رشته های پر اشتغال منطقه ای

عنوان گزارش : خلاصه مطالعات و اقدامات طرح توسعه کسب و کار و اشتغال پایدار (تکاپو) استان تهران

تهیه و تدوین : معاونت توسعه کارآفرینی و اشتغال - دبیر خانه طرح تکاپو - علیرضا تهمورسی

کد گزارش : ۳۲۱۰-۹۶

وزارت تعاون ، کار و رفاه اجتماعی - بهمن ماه ۱۳۹۶

بسمه تعالی

دیباچه

فرایند سیاستگذاری و مداخله برای ایجاد اشتغال پایدار در وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی در سه لایه کلان، میانی و خرد دنبال می شود. در لایه خرد، بهسازی دینامیک کسب و کار و اشتغال مناطق (استانی، منطقه ای، شهرستانی و محلی) و سپس توسعه رسته های پر اشتغال منطقه ای موضوع اصلی مداخلات هستند. برای درک وضعیت هر استان و مناطق زیر مجموعه، مطالعه فراگیری به صورت کمی و کیفی صورت می گیرد، به گونه ای که بتوان روش و مکانیسم مداخله را طراحی و براساس آن برنامه عمل فراگیر و مشترک بخش دولتی و خصوصی جهت اقدام مشترک را تدوین و اجرا نمود.

در این مطالعه کوشش می شود تا تحولات ساختاری از منظر کسب و کار و اشتغال در سطح بخش های سه گانه کشاورزی، صنعت و خدمات، زیر بخش ها و سپس درون رسته های کسب و کار شناخته و تحلیل شوند. همچنین رسته های دارای بیشترین ضریب فزاینده از نظر ارزش افزوده و اشتغال، منابع و محیط زیست و رقابت پذیری منطقه ای و ملی شناسایی و اولویت گذاری شوند. در این فرایند همه مطالعات، گزارشات و مستندات رسمی و غیر رسمی موجود مرور شده و مورد استفاده قرار می گیرند و مهمتر آنکه بخش عمده ای از کار به صورت گردآوری داده ها و اطلاعات میدانی و با حصول به درکی نزدیک از وضعیت موجود صورت می گیرد.

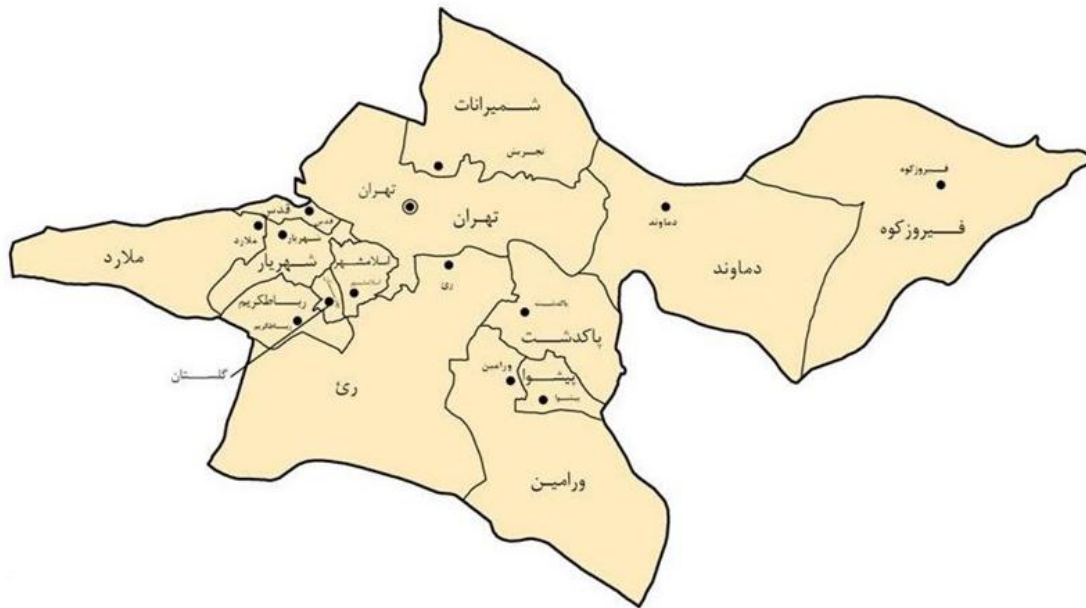
از یافته های این مطالعه می توان به میزان تطابق فعالیت نهاد های عرضه نیروی کار (اعم از آموزش مهارتی، تخصصی و غیره) با واقعیت و نیاز های طرف تقاضا در هر منطقه اشاره نمود که در این گزارش به طور محدود به آن نیز پرداخته شده است.

در مرحله پیاده سازی، کوشش می شود برنامه اصلاح دینامیک و توسعه رسته های در اولویت به صورت مشارکتی و همراه با گفت و گوی سه جانبه به اجرا درآید.

گزارش حاضر خلاصه مدیریتی مطالعه مذکور در استان تهران است.

کلیات و معرفی استان

استان تهران به مرکزیت شهر تهران، با وسعتی حدود ۱۲،۹۸۱ کیلومتر مربع بین ۳۴ تا ۳۶،۵ درجه عرض شمالی و ۵۰ تا ۵۳ درجه طول شرقی واقع شده است. این استان از شمال به استان مازندران، از جنوب به استان قم، از جنوب غربی به استان مرکزی، از غرب به استان البرز و از شرق به استان سمنان محدود است. براساس آخرین سرشماری جمعیت تهران بیش از ۱۳ میلیون نفر بود و با توجه به اینکه میزان رشد جمعیت سالانه تهران ۱،۷۹ می باشد امکان افزایش جمعیت تهران در سال ۹۷ وجود دارد.

شکل ۱- نقشه استان تهران

استان تهران با بیش از ۱۲ میلیون نفر جمعیت، ۵/۱۷ درصد جمعیت کل کشور را در خود جای داده است. از این میزان ۱۲، ۲۵۲ هزار نفر در مناطق شهری و ۱، ۱۶۱ هزار نفر در مناطق روستایی آن ساکن هستند. ۶۳/۶ درصد از جمعیت شهری استان تهران در شهر تهران و مابقی در ۴۴ شهر دیگر استان ساکن هستند. رشد جمعیت شهر تهران ۱/۴ درصد است که در مقایسه با دهه قبل اندکی افزایش یافته است. میان شهرهای استان تهران، شهریار با ۸/۱۶ درصد رشد سالیانه، در مقام اول رشد قرار دارد و کمال شهر با ۴/۱۱ درصد، ملارد با ۱۰ درصد و پاکدشت با ۹/۹ درصد و صفادشت با ۸/۸ درصد رشد سالانه در مقام های بعدی قرار دارند. در طول دهه ۱۳۷۵-۱۳۸۵ ده شهر به شهرهای استان تهران اضافه شده اند که بزرگ ترین آنها شهرهای اندیشه، صالح آباد و باغستان و نصیرآباد با ۷۵ هزار، ۵۴ هزار، ۵۲ هزار، ۲۳ هزار نفر و کوچک ترین آنها شهر ارجمند با ۱۷۰۰ نفر بوده است. استان تهران امروزه دارای ۱۶ شهرستان، ۴۵ شهر و ۷۸ دهستان است.

شکل ۲- موقعیت استان تهران در کشور

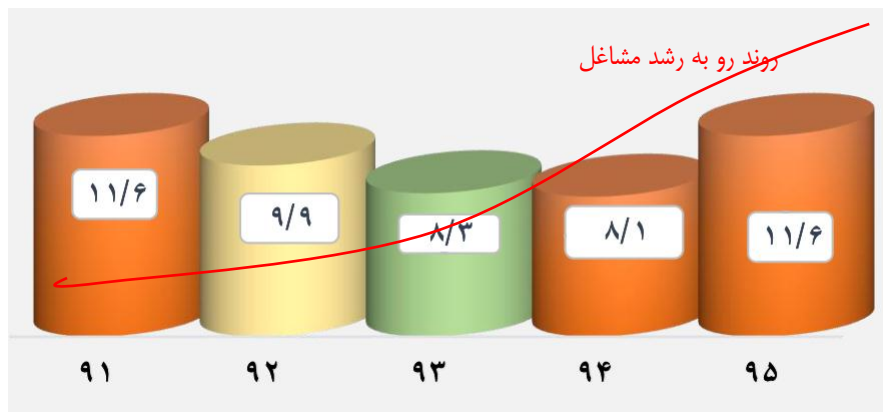
استان تهران محور بازرگانی و تعاملات تجاری کشور است و به دلیل پایتخت بودن، تمامی ادارات و دستگاه های اجرایی در سطح ملی در این استان متمرکز شده است. تمرکز این سطح از امکانات و زیرساخت ها در تهران منجر به ایجاد پیچیدگی های اقتصادی و اجتماعی شده است.

جدول ۱- مهمترین شاخص های اقتصادی استان خراسان جنوبی

مقدار	شاخص
۱۲۸۰۰۰۰۰	جمعیت کل در سال ۱۳۹۵ (نفر)
۱۶٪	سهم از جمعیت کل کشور در سال ۱۳۹۵ (درصد)
۱۲۹۸۱	مساحت استان (کیلومتر مربع)
۳۹۳۱۳۰۲	تعداد کل جمعیت شاغلین استان در سال ۹۵ (نفر)
۵۱۷۷۳۵	تعداد کل جمعیت بیکاران استان در سال ۹۵ (نفر)
۲۸٪ ۱۱/۶	نرخ بیکاری در سال ۹۵ (درصد)
۴/۴٪	میزان اشتغال ناقص در سال ۹۴ (درصد)
۲۰٪ ۴۱,۲	نرخ مشارکت اقتصادی در سال ۱۳۹۵ (درصد)
۹۳٪	جمعیت شهری در سال ۹۵ (درصد)
۷٪	جمعیت روستایی در سال ۹۵ (درصد)
۴۰۱۲۶۳	میزان مهاجرت از استان در سال ۹۰ (نفر)
۳۸۴۰۲۵	میزان مهاجرت به استان در سال ۹۰ (نفر)
۱۸۰۸۲۰۷	تولید ناخالص داخلی استان (میلیارد ریال) با نفت در سال ۹۳
۱۷۶۷۱۶۰	تولید ناخالص داخلی استان (میلیارد ریال) بدون نفت در سال ۹۳
۰,۵۶	سهم استان از تولید ناخالص داخلی کشور (بدون نفت در سال ۹۳)
۲	سهم بخش کشاورزی از تولید ناخالص داخلی استان (درصد) در سال ۹۳
۲۰	سهم بخش صنعت از تولید ناخالص داخلی استان در سال ۹۳ (درصد)
۷۸	سهم بخش خدمات از تولید ناخالص داخلی استان در سال ۹۳ (درصد)
۰,۵ درصد	سهم بخش خدمات استان از تولید ناخالص داخلی بخش خدمات کشور در سال ۹۳
۱/۸	شاغلین بخش کشاورزی از کل جمعیت شاغلین استان سال ۹۵ (درصد)

۳۲/۳	شاغلین بخش صنعت از کل جمعیت شاغلین استان در سال ۹۵ (درصد)
۶۵/۸	شاغلین بخش خدمات از کل جمعیت شاغلین استان در سال ۹۵ (درصد)

نرخ بیکاری رسمی استان تهران نسبت به سایر استان های کشور دارای روند مشابهی می باشد. اگرچه بایستی به این مطلب اشاره شود که سهم اشتغال غیر رسمی کلان شهر تهران نسبت به تمامی استان کشور دارای میزان بالاتری می باشد. طبق آمارهای رسمی تعداد ۸ میلیون و ۸۰۰ هزار نفر بیمه شده سازمان تامین اجتماعی در تهران وجود دارد. این درحالی است که در حدود ۴۵٪ از اشتغال موجود تهران بویژه در بخش خدمات فاقد بیمه بوده است.

شکل ۳- نمودار نرخ بیکاری استان تهران

همانطور که در جدول فوق نیز اشاره شده استان تهران جزو ۴ استان اصلی خدماتی در کشور به شمار می آید. در حدود ۶۵٪ اشتغال این استان بصورت مستقیم یا غیر مستقیم در حوزه خدمات قرار دارد. اگر چه ذکر این نکته بسیار مهم است که اشتغال خدماتی شکل گرفته در کلان شهر تهران فقط مربوط به خود استان تهران نبوده و بعضاً دفاتر فروش، مراکز فروشگاهی و ... سایر استانها نیز در این استان وجود دارد. این رو این امر منجر به آن شده است تا تحلیل سیم های اقتصادی و اجتماعی تهران مسبت به سایر استان ها پیچیده تر باشد. این موضوع از آن جهت مهم است که پیاده سازی هرگونه سیاست مداخله اشتغال زا در صورتی که متناسب با درک این سیستم ها نباشد منجر به شکستگی موج عظیمی از مهاجرت ها شده و به جای دستیابی به اشتغال پایدار منجر به تخلیه استانهای دیگر از جمعیت خواهد شد.

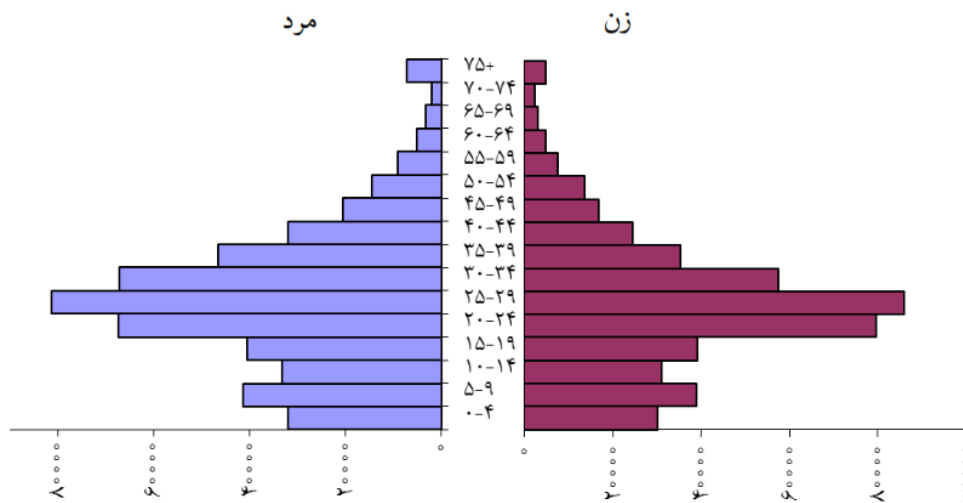
شکل ۴- سهم بخش های مختلف اقتصادی استان تهران

سال	کل کشور (با نفت)	استان تهران (با نفت)	کشور (بدون نفت)	استان تهران (بدون نفت)
۱۳۹۱	۷,۴۲۰,۸۰۱,۱۴۴	۱,۸۰۴,۸۶۴,۱۳۰	۶,۵۱۳,۶۵۲,۳۳۷	۱,۰۷۳,۷۸۷,۰۹۵
۱۳۹۲	۱۰,۱۲۵,۷۲۳,۶۱۸	۲,۲۶۹,۴۷۳,۰۴۹	۸,۸۵۱,۰۱۴۴,۱۹۴	۲,۰۲۴,۳۳۷,۰۶۶
۱۳۹۳	۱۱,۴۸۷,۰۱۶۹,۸۲۰	۲,۷۱۶,۹۸۶,۰۲۲	۱۰,۳۲۸,۰۷۳۴,۰۱۶	۲,۰۶۷,۰۴۴۵,۳۰۴

جدول ۲- محصول ناخالص داخلی کل کشور و استان تهران- میلیون ریال

برخی یافته های تکاپو

۱. جدیدترین آمارهای جمعیتی حاکی از آن است که طی ۱۰ سال گذشته بیش از سه میلیون نفر وارد تهران شده اند این در حالی است که میزان مهاجرت به شهرهای بزرگی همچون تهران رو به افزایش است که بیشترین آنها برای جستجوی کار بهتر و ۱۲۰ هزار و ۷۹۳ نفر دیگر نیز برای تحصیل وارد پایتخت شده اند. استان تهران به ویژه شهر تهران و شهرستان‌های نزدیک آن از نظر مهاجرت پذیر، بیشترین تعداد مهاجران را تاکنون جذب کرده است. برپایه تحقیقات انجام شده، در حدود نیمی از جمعیت کل شهر تهران و شهرستان‌های نزدیک آن به عنوان مهاجر شناخته شده‌اند. در حدود یک چهارم این مهاجران از شهرستان‌های استان‌های تهران و مرکزی به تهران آمده‌اند. یک پنجم آن‌ها را متولدین استان‌های شمال غربی کشور تشکیل می‌دهند و در حدود یک دهم آن‌ها را از اهالی گیلان و دیگر نقاط هستند. یکی از ویژگی‌های مشترک تهران با بسیاری از پایتخت‌های جهان این است که بیش از نیمی از سکنه آن را مهاجران اطراف تشکیل می‌دهند. این وضع، پدیده‌ای جدید نیست، زیرا تهران از آغاز پایتخت شدن، همواره انبوهی از ساکنان شهرستان‌ها به ویژه بخش‌های غربی کشور مانند آذربایجان، و نیز شهرستان‌های مرکزی و اصفهان را جذب کرده است. مهاجرت به تهران مانند دیگر نواحی، دارای انواع مهاجرت فصلی، موقتی و دائمی است. بیش‌تر مهاجران فصلی تهران روستائیان هستند. روستائیان و عشایری که در نزدیکی تهران یا در برخی از استان‌های نزدیک تهران زندگی می‌کنند و برای تأمین کسری معاش خود و کسب درآمدهای اتفاقی و فصلی راهی تهران می‌شوند، معمولاً در مشاغل کاذب مانند دست‌فروشی، واسطه‌گری و ... سرگرم کار می‌شوند.

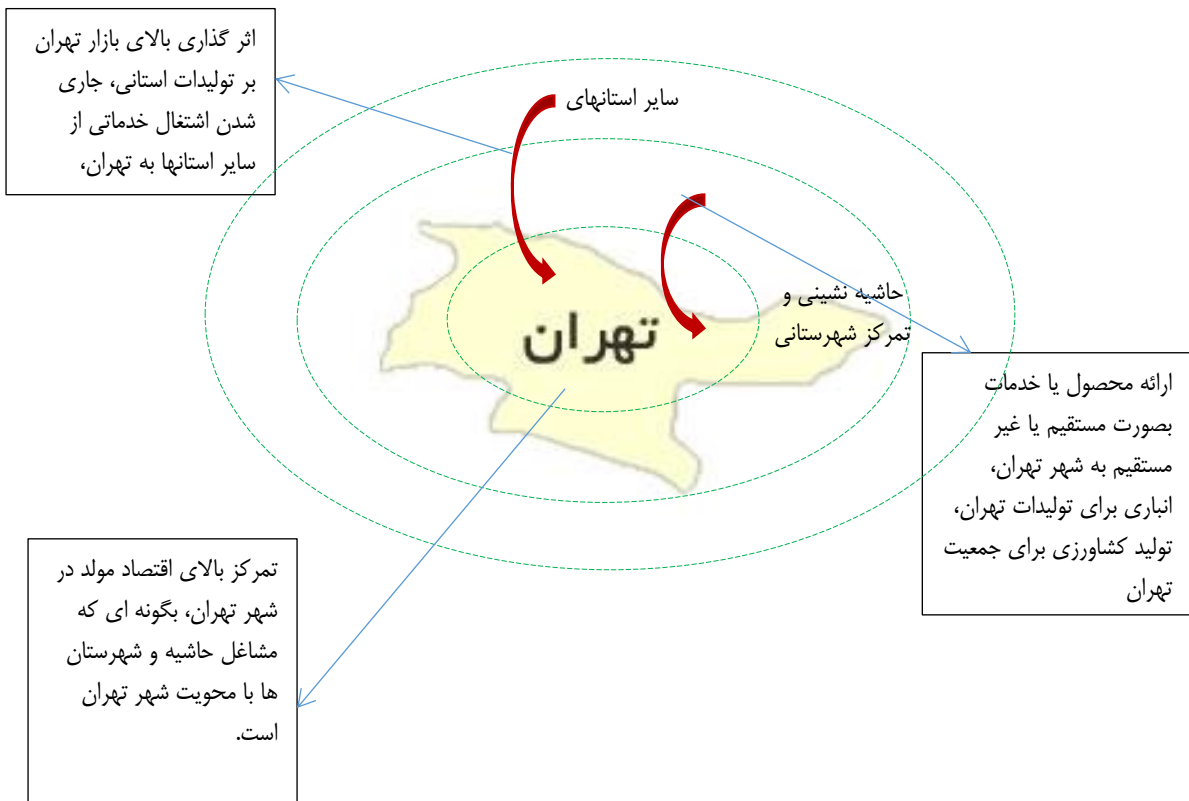
شکل ۵- هرم سنی مهاجران به تفکیک گروه های سنی ۱۳۹۴

همانطور که در شکل فوق نیز نشان داده شده است، در حدود ۸۰٪ از جمعیت مهاجرت کرده به استان تهران در گروه های سنی ۱۹-۴۰ سال قرار دارند. تمرکز نیازهای اصلی خدمات کسب و کاری، مراکز دولتی و اجرایی کشور، وجود زیرساخت های اصلی رفاهی و اجتماعی زندگی منجر به آن شده است تا این استان به عنوان هدف اصلی مهاجرت به شمار آید.

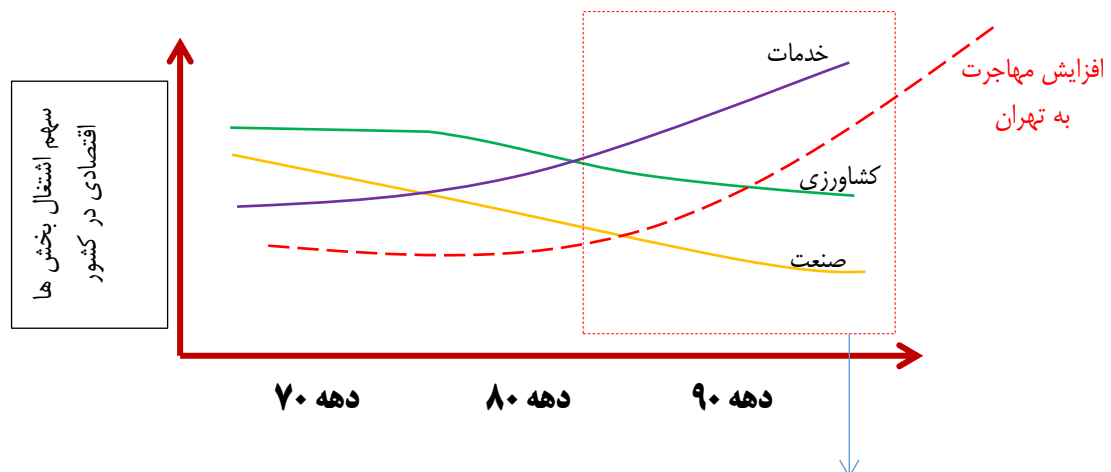
شکل ۶- جریان مهاجرتی به استان تهران

۲. کلان شهر تهران نقش محوری اقتصاد استان: اثر گذاری و نقش این استان بر اقتصاد کشور بگونه ای است که جریان های مهاجرتی و توزیع جمعیتی نیز تحت تاثیر آن بوده است. همانطور که در شکل زیر نشان داده شده است، اقتصاد اصلی این استان در بخش خدمات (سهیم ۷۶٪ اشتغال و ۶۰٪ ارزش اقتصادی) در مرکز شکل زیر اتفاق افتاده است. شرایط مساعد و مناسب زندگی در شهر تهران منجر به آن شده تا تمایل نیروی کار به استقرار در این شهر جلب شود. بخشی از نیروی کار که امکان استقرار در این شهر را داشته وارد تهران شده بعضا در مشاغل خدمات اقدام به فعالیت می نمایند. بخش دوم این جریان در لایه دوم شکل زیر نشان داده شده است، حاشیه نشینی، و تمرکز به سکونت در حاشیه تهران به ویژه در شهرستان های مجار منجر به آن شده است تا تحت تاثیر اقتصاد شهر تهران این مناطق نیز اقدام به فعالیت نمایند.

شکل ۷- ارتباطات کسب و کاری در سه سطح شهر تهران، استان تهران، سطح ملی

بررسی های میدانی نشان می دهد این تمرکز زیرساختی و امکاناتی در کلان شهر تهران منجر به آن شده است تا در کنار معضلاتی کسب و کاری ده سال اخیر همچون خشکسالی، رکود تورمی حاکم بر کشور و امثال آن، تمایل نیروی کار سایر استانها به این شهر و سایر شهرهای مشابهی همچون مشهد، تبریز، کرج بیشتر شده و شکل دهنده یک مهاجرت دائم باشد. همانطور که در نمودار مفهومی زیر نشان داده شده است، روند اشتغال در کشور از سمت صنعت و کشاورزی عمدتاً به سمت خدمات تمایل داشته و این اشتغال در کلان شهرها مستعد یک جریان انتقالی نیروی کار می باشد.

روند افزایشی اشتغال در بخش خدمات در کشور منجر به آن است تا استانهای همچون تهران که مستعد این نوع خدمات می باشند بیش از پیش مورد توجه نیروی کار قرار گرفته و منجر به ایجاد یک جریان افزایش مهاجرتی به سمت این کلان شهرها شود. از این رو تحلیل های میدانی نشان می دهد که شهر تهران مخزنی از انواع نیروی کار بوده که از استان های مختلف به آن جریان یافته اند. نکته مهم این است که این نیروی کار دارای استعداد و مهارت های بالفعلی در خصوص سایر مشاغل غیر خدماتی (از جمله کشاورزی، تولیدی) می باشند که به دلیل نبود زیرساخت مناسب در تهران، در بخش های غیر تخصصی خود فعالیت مینمایند.

۳. نیروی کار مستقر شده در حاشیه تهران (شهرستانها) دارای مهارت مزیت های

مهارتی مبدا مهاجرت می باشد! همانطور که پیش از این نیز اشاره شد، جریان شکل گرفته از مهاجرت بین استانی به سمت تهران ناشی از روکود بخش های کشاورزی و صنعتی سایر استانهای می باشد. نکته مهم در این خصوص آن است که نیروی کار مهاجرت کرده به تهران از پیش دارای مهارت های تولیدی در این بخش ها بوده که به ناچار یا برای دسترسی به بازار خدمات/محصولات خود اقدام به مهاجرت کرده اند. به عنوان مثال بررسی ها نشان می دهد جمعیت حاضر در منطقه بهارستان تهران که از مبدا استانها همدان و زنجان می باشند به دلیل اشتغال قبلی خود در حوزه مبلمان و کفش، الان نیز در منطقه بهارستان تهران در همین مشاغل ارائه محصول می کنند. در کل می توان این جریان را چنین تحلیل نمود:

• بخشی از نیروی کار سایر استانها به دلیل همجواری به بازار بزرگ مصرف تهران، از مناطق خود جدا شده و همان محصول را به جای تولید در استان مبدا، در استان تهران انجام می دهند تا از این طریق اقدام به عرضه کم هزینه تر محصولات به بازار نمایند. تولیدات کفش، پوشاک، صنایع تبدیلی و تکمیلی در حاشیه تهران موید این مطلب است. همچنین بررسی ها نشان می دهند **متقاضیان تسهیلات اشتغال فراگیر طی ماه اخیر عمدتاً از این دست بوده و بجای ایجاد اشتغال در استان های دیگر، این اشتغال در تهران در حال شکلگیری است.**

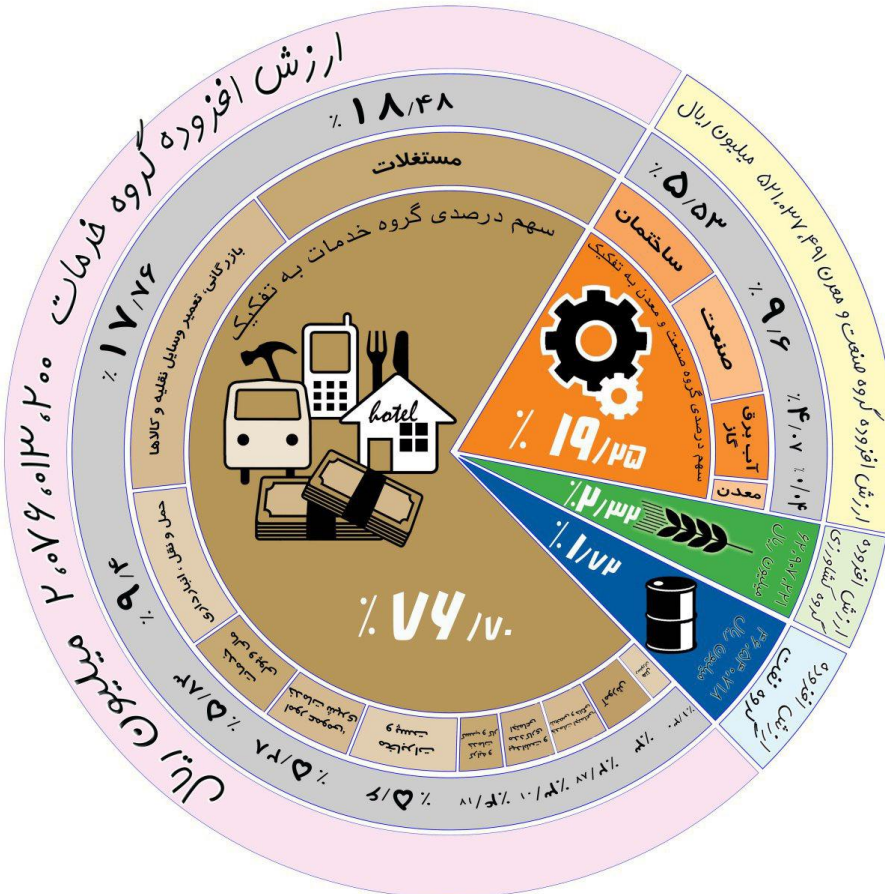
• بخش دیگری از اشتغال شکلگرفته در حاشیه کلانشهر تهران نشان می دهد که در گروه سطور فوق نیستند، به دلیل قرارگیری در جریان خدمات (بعضاً خدمات با درآمد اندک) کلان شهر تهران اقدام به ترک محل سکونت مبدا کرده و به عنوان اشتغال سربرار در حاشیه تهران مستقر هستند. نکته مهم در مورد این نوع جریان های شکل گرفته آن است که برخی از دستگاه های متولی اشتغال رویکردهای نامناسبی را برای ایجاد اشتغال در دستور کار خود قرار می دهند. به عنوان مثال رویکرد ایجاد اشتغال از طریق ایجاد واحدهای مسکونی (بخش عمرانی) از جمله این رویکردهای می باشد. چراکه در صورت عدم مداخله درست در این حوزه عملاً زیرساخت های لازم را برای شکلگیری موج های مختلف مهاجرت به تهران آماده کرده و معضلات اجتماعی و فرهنگی اساسی در آینده نزدیک برای تهران اتفاق خواهد افتاد. به عنوان مثال در شهرستان پردیس که یکی از شهرستان های جدید تهران به شمار می آید تمامی متقاضیان تسهیلات کسب و کار از استانهای سمنان و خراسان رضوی می باشند، لذا در صورت توسعه زیرساخت های عمرانی شرایط برای مهاجرت دائم و افزایش جمعیت حاشیه کلان شهر تهران مهیا شده که در بلند مدت منجر به بروز مشکلات متعدد خواهد شد.

۴. **بازار مصرف استان در شهر تهران است!** همچنین بررسی های میدانی نشان می دهد که شهرستان های اطراف تهران، جهت خرید ملزومات خود عمدتاً حاشیه شهر تهران و یا درون شهر تهران را هدف قرار می دهند. این موضوع از آن جهت مهم است که درآمد حاصله از کسب و کارهای شهرستان های اطراف عمدتاً در تهران خرج شده و امکان گردش درامدی در مناطق مختلف تهران را محدود می کند. جریان شکل گرفته در برخی شهرستانهایی همچون شهریار، ورامین به گونه ای است که مردم تمایل دارند با خرید مسکن در کلان شهر تهران اقدام به سرمایه گرده و کمتر توسعه کسب و کار منطقه ای را توجه می کنند.

۵. **در حال حاضر بیش از ۴۰٪ محصولات برای بازار ملی تولید می شود!** همچنین بررسی ها نشان می دهد که برخی تولیدات از جمله پوشاک، کفش، مبلمان، گلخانه، دام و امثال آن با هدف بازار در سطح ملی انجام می شود. این موضوع از آن جهت مهم است که بیشتر دفاتر فروش استان های دیگر نیز در تهران مستقر است. این تمرکز بازار و مدیریت آن ناشی از وابستگی بالای کسب و کارها در سطح میلی می باشد.

چکیده اطلاعات بخش های اقتصادی استان

نظر به مطالب بیان شده در سطور فوق در خصوص هریک از زیر بخش های اقتصادی استان تهران می توان به موارد زیر اشاره نمود.

شکل ۸- گروه های اقتصادی استان تهران

• کشاورزی

استان تهران یکی از قطب های اصلی اقتصاد کشور است. تجمع کانون های عمده اقتصادی در این استان و موقعیت سیاسی-اداری و از همه مهم تر پایتخت بودن آن باعث شده است بخش عمده امکانات صنعتی و خدماتی در محدوده آن متمرکز شود.

کمی بارش باران و برف، نزدیکی به کویرها و بیابان ها، کمبود آب مورد نیاز کشاورزی و تبدیل زمین های کشاورزی به مناطق مسکونی و تولیدی - صنعتی از مهم ترین دلایل رکود کشاورزی در استان است. از نظر

موقعیت طبیعی و کشاورزی منطقه تهران را می توان به دو ناحیه کوهستانی معتدل و ناحیه دشت ها و کوهپایه های جنوب البرز تقسیم کرد. مردم نواحی کوهستانی معتدل که در بخش شمالی استان ساکن هستند مانند بخش های فیروزکوه، دماوند، لواسانات، رودبار قصران، طالقان و بخش هایی از شمال ساوجبلاغ، به علت ناهمواری های شدید سطح زمین، وضعیت نامساعد جوی و اقلیم سرد بیش تر به فعالیت های باغ داری و دام داری می پردازند و باغ های سیب، گوجه سبز، گیلاس، زرد آلو و هلو از مهم ترین فرآورده های این ناحیه به شمار می رود. ساکنین ناحیه دشت ها و کوه پایه های جنوبی البرز که مشتمل بر ورامین، ری، شهریار، رباط کریم، اشتهارد و بخش های مرکزی و جنوبی ساوجبلاغ به دلیل شرایط مساعد طبیعی بیشتر در بخش کشاورزی فعالیت دارند. محصولات عمده این ناحیه را گندم، جو، یونجه، ذرت، گوجه فرنگی، خیار، سبزی ها، سیب زمینی، گیاهان علوفه ای، انگور، چغندر قند و پنبه تشکیل می دهد. سطح زیر کشت فرآورده های سالانه استان ۱۴۹,۸۰۵ هکتار است که ۱۲۲,۰۰۷ هکتار آن به کشت محصولات عمده سالانه اختصاص دارد. سطح باغ های استان نیز ۵۵,۲۱۴ هکتار است که شامل درختان نهال و بارور است.

از نواحی مهم کشاورزی استان تهران می توان به رودبار قصران در شمال شرقی تهران اشاره کرد که اراضی حاصل خیز و باغ های پرشمار دارد. لواسانات در غرب شهرستان دماوند از دیگر نواحی کشاورزی تهران است که دارای زمین های حاصل خیز است. دره های این ناحیه نیز باغ های پرشمار دارد. در شهرستان کرج محصولاتی مانند چغندر قند، میوه و فرآورده های دامی تولید می شود. دره ها و دامنه های بلندی های البرز با مراتع سرسبز و غنی، موقعیتی مناسب برای فعالیت های دامداری دارند. در سطح استان، دامداری هم در دشت ها و هم در نواحی کوهستانی و کوه پایه ای رواج دارد، ولی سهم آن همه در اقتصاد استان ناچیز است.

• صنعتی و تولیدی

استان تهران یکی از کانون های عمده صنایع کشور است. برابر آخرین آمارهای منتشره، از ۸,۵۶۰ واحد صنعتی کل کشور، ۳,۲۹۵ واحد آن (۴۰ درصد کل صنایع کشور) در استان تهران قرار دارد. بیش تر این صنایع در امتداد سه محور غربی، جنوبی و شرقی متمرکز شده است. هم چنین ۴۴ درصد کارگران کارگاه های صنعتی کل کشور در استان تهران کار می کنند.

یکی از ارکان اصلی اقتصاد استان تهران صنایع ماشینی وابسته است که بیش تر آن ها به مونتاژ و تولید کالاهای مصرفی اشتغال دارند. توسعه این صنایع بیش تر در امتداد راه های ورودی به تهران به ویژه در مسیر تهران - کرج، تهران - دماوند، تهران - ساوه و تهران - قم است.

صنایع استان را برحسب نوع تولیدات می توان به گروه های زیر تقسیم کرد:

صنایع غذایی: شامل کارخانه قندسازی، روغن نباتی، لبنیات پاستوریزه، فرآورده های گوشتی، تصفیه قند، بیسکویت سازی، نان ماشینی، نوشابه سازی، کنسرو و مریاسازی و ... سهم این صنایع از کل صنایع مشابه آن ها در سطح کشور نزدیک به ۳۰ درصد است.

صنایع نساجی و چرم : شامل ریسندگی و بافندگی پنبه‌ای و پشم، تریکو، کفپوش، فرش ماشینی، موکت، پتو، حوله، تهیه انواع پوشاک، کفش، چرم، کیف و چمدان که به تازگی تولید برزنت و الیاف نیز جزء این رشته از صنایع درآمده است. سهم این رشته از کل صنایع هم‌رشته خود در کشور نزدیک به ۵۰ درصد است.

صنایع کانی غیرفلزی : این رشته از صنایع، مصالح ساختمانی و لوازم بهداشتی خانه‌ها و شیشه، تهیه و تولید می‌کنند که کارخانه سیمان از جمله آن‌هاست. **این صنایع ۲۸ درصد صنایع کانی غیرفلزی کشور هستند.**

صنایع فلزی : این رشته از صنایع، اتومبیل و مینی‌بوس، وانت، لوازم خانگی مانند بخاری، کولر، اجاق‌گاز، یخچال، ماشین لباس‌شویی و مانند آن‌ها و همچنین مخازن تحت فشار، لوله پروفیل، و پنجره و بسیاری دیگر از فرآورده‌های فلزی را تولید می‌کنند و در غرب تهران (دو سوی مسیر تهران - کرج) و شرق تهران (به سوی جاده تهران - آب‌علی) قرار دارند.

صنایع سلولزی : شامل مؤسسه‌هایی است که به تولید کاغذ، مقوا، کارتن، کیسه و پاکت کاغذی، کاغذهای بهداشتی و تولیدات چوبی مانند نئوپان، فیبر، کبریت و مداد اشتغال دارند.

صنایع شیمیایی و دارویی : شامل کارخانه‌ها و کارگاه‌هایی است که به تولید دارو، مواد بهداشتی، مواد ضد عفونی‌کننده، لاستیک و پلاستیک، رنگ‌های ساختمانی و صنعتی، پاک‌کننده‌های جامد و مایع، فرآورده‌های نفتی، روغن موتور و سموم دفع آفات نباتی اشتغال دارند.

صنایع برق و الکترونیک : شامل مؤسسه‌هایی است که به موتناژ وسایل برقی و الکتریکی، تولید کابل، باتری و لامپ اشتغال دارند. تولیدات این صنایع در سطح استان، نسبت به دیگر گروه‌های صنعتی چشم‌گیر نیست، اما در مجموع کل کشور سهمی بسیار بالاتر از صنایع مشابه خود را در بر می‌گیرد.

از معدن‌های کل کشور نیز ۴/۱۵ درصد آن در محدوده استان تهران است. کانسارهای استان تهران را می‌توان به دسته‌های زیر تقسیم کرد:

معدن فلزی : شامل مس، سرب، مولیبدن، منگنز و آهن است؛ تقریباً همه منگنز استخراجی کشور از معدن منگنز استان تهران به دست می‌آید که در جنوب و جنوب غربی آن قرار دارند.

معدن غیرفلزی : در برگیرنده ذخایر سنگ آهک و دولومیت است.

معدن خاک‌نسوز : شامل کائولن (خاک‌چینی) است که ۵۱ درصد تولید کل کشور از این استان استخراج می‌شود. معدن‌های سنگ گچ استان نیز دارای ذخایری بزرگ است؛ معدن نیتونیت و خاک صنعتی در بخش‌های شرق و جنوب شرقی استان کشف شده است.

مهمترین رویکردهای استراتژیک توسعه اشتغال استان

ساختار کسب و کار استان تهران، ساختاری مبتنی بر مشاغل خدماتی و تولیدی است. در بخش کشاورزی پیش از خشک‌سالی‌های اخیر کشاورزی وجود داشته‌اند که با فعالیت در محصولات شاخص استان و دام‌پروری امرار معاش می‌کرده‌اند. حال آنکه با رکود حاکم در سطح کشور علاوه بر رشد برخی از مشاغل تولیدی درون شهری، مشاغل خدماتی که بخشی از آن در ارتباط با بخش تولیدی بوده، سهم قابل توجهی از آن مربوط به بازار مصرف مشتریان نهایی ساکن تهران می‌باشد.

تعامل زیاد بخش‌های مختلف اقتصادی درون و بیرون استان تهران و همچنین سایر استان‌های کشور منجر به آن شده است تا مشاغل شکل گرفته همچون سایر استان‌ها حول مزیت‌های جغرافیایی و منابع طبیعی شکل نگرفته و آنچه که به عنوان مزیت کسب و کاری تهران باشد، مزیت پایتخت بودن آن و تجمع و سرریز سایر مشاغل دیگر کشور برشمرده شود. اگرچه این ساختار کسب و کاری به دلیل عدم توجه سیاستگذاران، رو به رشد بوده و منجر به بروز معضلاتی همچون چند ملیتی شدن کلان شهر تهران، افزایش جمعیت بی رویه، آلودگی هوا، معضلات زیست محیطی و ... شده است. اما در رویکرد تکاپو هدف آن است از طریق ساماندهی و توسعه هدفمند کسب و کارها تا حد امکان از این معضلات جلوگیری نمود. از این رو رویکرد توسعه اشتغال کلان شهر تهران و سایر شهرستان‌های بصورت زیر عنوان خواهد شد.

توسعه شهرستان‌های استان تهران: بررسی‌های انجام شده نشان می‌دهد که اشتغال شهرستان‌های اطراف شهر تهران به دو صورت در حال رشد می‌باشد:

۱- بخش نخست که تحت تاثیر بازار هدف چند میلیونی شهر تهران بوده می‌باشد که گروه هدف نیروی کار آن عمدتاً از سایر استانهای دیگر و مهاجرت دائم آنها را به این مناطق شکل داده است. در این حالت آنچه که رویکرد مداخله تکاپو می‌باشد از آن منظر است که ساماندهی در حوزه‌های بسته بندی، لاجستیک و اتصال مراکز تولیدی سایر استانها در حالت توسعه یافته خود تحقق بخشد، اهمیت این موضوع از آن جهت است که بخش قابل توجهی از نیروی کار قوی سایر استانها به دلیل نزدیکی به بازار تهران اقدام به جابجایی مکان تولیدی خود نموده و از طریق استقرار در حاشیه کلان شهر تهران هزینه‌های خود را کاهش دهند. مطالعات میدانی نشان می‌دهد وابستگی اشتغال حاشیه تهران با سایر استان‌ها زیاد بوده و از طریق ساماندهی آن می‌توان از مهاجرت دائم به تهران جلوگیری نمود. چراکه آن بخشی که در اطراف تهران مستقر می‌باشند می‌توانند طی یک رابطه پایدار و مشخص با مراکز تولیدی سایر استانها بازار آنان را تامین کرده و در کنار توسعه حاشیه تهران، سایر استانها نیز توسعه یابد. البته بایستی به این نکته اشاره شود که این موضوع در مورد همه استانهای کشور صادق نبوده و آن بخش از جمعیت حاشیه ای تهران را که در این جریان قرار گرفته است را در خود جای می‌دهد.

۲- در بخش دوم اشتغال بصورت مشاغل غیر پایه و صرفا خدماتی دیده می شود، جنس نیروی کار در این مشاغل عمدتا افرادی است که از قبل در شهرستان های تهران سکنی داشته در امروزه در کنار تولیدات محلی خود اقدام به ارائه خدمات به مشاغل پایه منطقه ای خود می نمایند. از جمله این افراد کشاورزان، دامداران و تولیدکنندگان خردی هستند که بصورت انفرادی اقدام به تولید می نمایند. عمدتا این افراد بازار شهر تهران را هدف خود قرار داده اند و متناسب با ارتباط چندین ساله خود با فعالان بازار تهران اقدام به خرید و فروش می نمایند. رویکرد توسعه تکاپو در این مشاغل توسعه زنجیره ارزش محصولات بوده که طی آن بتوان سهم بیشتر از ارزش افزوده را در مناطق روستایی و حاشیه شهری کسب نمود. به عنوان مثال کشاورزان و باغدارای مناطق دماوند، فیروز کوه و همچنین شهریار از آنجایی که در شرایط نامطلوبی اقدام به تولید می کنند، عمدتا محصولات خود را بدون ارزش افزوده مناسب و بصورت فله ای وارد بازار میوه و تره بار تهران (میدان جهاد) می کنند. این امر منجر به آن شده است تا سطح درامدی این افراد اندک شده و جوانان این مناطق تمایل چندانی به اشتغال در این بخش ها نداشته باشند. از این رو در رویکرد توسعه بخش دوم حفظ ارزش افزوده از طریق توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی و همچنین لاجستیک محور مداخلات خواهد بود.

توسعه و ساماندهی مشاغل کلان شهر تهران

از آنجایی که در حدود ۶۰٪ اشتغال استان تهران و ۲۵٪ اشتغال فعال کشور در کلان شهر تهران مستقر می باشد، توجه ویژه به شهر تهران نیز اهمیت ویژه ای دارد. بررسی های میدانی نشان می دهد که برخی از محصولات تولیدی کلان شهر تهران دارای بازار ملی و فرا استانی می باشد، از این میان می توان به محصولات همپون مبلمان، کفش و مصنوعات چرمی، پوشاک، محصولات غذایی، محصولات آرایشی و بهداشتی، صنایع پایین دست پتروشیمی اشاره نمود. اگرچه بایستی به این مطلب نیز توجه شود که حجم بالای تقاضا در کلان شهر تهران منجر به توسعه و رشد این صنایع و خدمات شده است، اما نمی توان از حضور این بخش ها در سطح ملی چشم پوشی نمود. در این رویکرد توسعه مشاغل عمدتا از نوع ساماندهی و بهسازی زنجیره ارزش از طریق توسعه فضای کسب و کار و همچنین توسعه هریک از حلقه های زنجیره ارزش به منظور اتصال بنگاه های خرد و کوچک به واحدهای بزرگ، هدف اصلی تکاپو خواهد بود. به عنوان مثال در حال حاضر در حدود ۱۵۰ هزار نفر در بخش تولید کفش و مصنوعات چرمی مشغول به فعالیت می باشند که هر کدام بصورت خرد و کوچک اقدام به تولید می نمایند. شرایط استان تهران به گونه ای است که وضعیت توسعه یافتگی کسب و کارها نسبت به سایر استانهای کشور مطلوب تر می باشد. لذا آنچه که مورد توجه است توسعه این واحدهای از طریق ایجاد رابطه پایدار میان یکدیگر بوده تا طی آن ایجاد اشتغال و پایداری اشتغال حاصل شود. در صنعت مبلمان تهران در حدود ۴۰ هزار بنگاه تنها از ۴۰٪ ظرفیت تولیدی خود بهره می برند. این آمار در مورد سایر رشته های کسب و کاری نیز صادق است. بررسی های تکاپو نشان می

دهد که ظرفیت قابل توجهی در حوزه شکلگیری ارتباط میان بنگاه های خرد و کوچک وجود دارد که طی آن افزایش شغل و همچنین توسعه پایدار بازار را به همراه خواهد داشت.

جدول ۳- رسته فعالیت های شناسایی شده موجود استان

ردیف	عنوان رسته	محل تمرکز
۱	فرش دستباف	قدس
۲	تولید صنایع دستی (گلیم ، جاجیم، سفال و ...)	قدس،
۳	تولید و بسته بندی سیب	دماوند
۴	تولید گیلان، زردآلود	لواسانات
۵	تولید انواع میوه های هسته دار	رودبار قصران، طالقان
۶	حصیر، محصولات سنتی، بافته شده از برگ نخل	طالقان
۷	تولید گندم و جو	ری، شهریار
۸	تولید یونجه و ذرت	اشتهارد
۹	تولید گوجه و خیار	رباطکریم
۱۰	تولید انواع سبزیجات	ورامین
۱۱	تولید سیب زمینی	ری، ورامین
۱۲	تولید چقندر قند	ساوجبلاغ
۱۳	صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی	استان
۱۴	حمل و نقل باری و لجستیک	تهران
۱۵	ماشین سازی و تجهیزات	تهران،
۱۶	کشتار صنعتی	تهران
۱۷	تولید آجر و کاشی و سرامیک	تهران
۱۸	تولید بلوک ساختمانی	تهران
۱۹	تولید پوشاک	تهران
۲۰	پیمانکاری احداث ساختمان	تهران
۲۱	تولید درب و پنجره و پروفیل PVC و LPVC	تهران، دماوند
۲۲	ارائه خدمات فنی و مهندسی	تهران
۲۳	تولید محصولات لبنی	فیروزکوه، دماوند، شهریار
۲۴	تولید مصالح ساختمانی (سیمان)	تهران
۲۵	تولید مصالح ساختمانی فلزی	تهران
۲۶	تولید قطعات خودرو	تهران، حاشیه شهر
۲۷	پرورش دام سبک - سنتی، نیمه صنعتی و صنعتی	استان
۲۸	پرورش دام سنگین - سنتی، نیمه صنعتی و صنعتی	استان
۲۹	پرورش و فرآوری طیور	استان
۳۰	کفش و مصنوعات چرمی	تهران
۳۱	مبلمان و مصنوعات چوبی	تهران، جاجرود
۳۲	تولید نرم افزار و ارائه خدمات فناوری اطلاعات (انیمیشن، بازی، محتوی و ...)	تهران

تهران	رسته بسته بندی	۳۳
تهران	گردشگری	۳۴

رسته های در اولویت توسعه اشتغال در استان تهران :

- ۱- تولید پوشاک
- ۲- تولید کفش و مصنوعات چرمی
- ۳- تولید مبلمان و مصنوعات چوبی
- ۴- فن آوری اطلاعات (انیمیشن، بازی، تولید محتوی)
- ۵- خدمات شهری (اجتماعی - سرگرمی)
- ۶- صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی
- ۷- محصولات گلخانه
- ۸- خدمات ورزشی
- ۹- خدمات سلامت و پزشکی

جدول ۴- نام رسته های منتخب و ظرفیت اشتغال آنها

ظرفیت اشتغال	نام رسته
۵۰۰۰	پوشاک
۲۰۰۰	تولید کفش و مصنوعات چرمی
۲۰۰۰	مبلمان و مصنوعات چوبی
۳۰۰۰	فن آوری اطلاعات (انیمیشن، بازی، تولید محتوی)
۱۵۰۰	خدمات شهری (اجتماعی - سرگرمی)
۱۶۰۰	محصولات گلخانه
۱۲۵۰	صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی
۱۰۰۰	خدمات ورزشی
۲۰۰۰	خدمات سلامت و پزشکی
۱۹۳۵۰	جمع کل

پیشنهاد رشته های مورد نیاز در حوزه آموزش عالی و فنی و حرفه ای

با توجه به مزیت ها و فرصت های توسعه استان و ارتباط این مزیت ها با توسعه اشتغال در استان، رسته های دانشگاهی آموزش عالی مورد نیاز و همچنین دوره های مهارتی پیشنهادی سازمان آموزش فنی و حرفه ای به شرح زیر پیشنهاد می گردند. لازم به توضیح است استان تهران و شهر تهران از دیرباز به عنوان مرکز تولیدات کشاورزی و صنعتی شهرت داشته و بسیاری از رشته های مورد نیاز برای پیش برد برنامه عمل تکاپو در استان تهران در واحدهای دانشگاهی استان موجود بوده و در حال حاضر جذب دانشجوی در این رشته ها انجام می شود ولی می بایست در برنامه کلاسی و سرفصل آموزشی آن ها تغییرات اساسی ایجاد شود به عنوان مثال مدیریت جهان گردی که سرفصل فعلی آن پاسخ گوی نیاز رسته گردشگری استان نیست یا رشته تولید و

فراوری محصولات گلخانه ای که به صورت پودمانی و با تعداد دانشجوی محدود در استان موجود است، برخی قبلا در استان وجود داشته اند ولی اکنون به حالت تعطیل درآمده اند.

جدول ۶- رشته‌های دانشگاهی آموزش عالی مورد نیاز

نام رشته دانشگاهی	گرایش	مقطع	شهرستان‌های پیشنهادی	ظرفیت پیشنهادی سالانه
مدیریت	خدمات گردشگری سلامت	کارشناسی	تهران	۱۰۰
بازرگانی	بازاریابی	کارشناسی	تهران، شهریار، جاجرود، ورامین	۳۰۰
بازرگانی	ترانزیت کالا و حمل و نقل	کاردانی	تهران، دماوند، شهریار	۲۰۰
بازرگانی	بازاریابی محصولات کشاورزی	کارشناسی	تهران، دماوند، شهریار	۲۰۰
طراحی و بسته‌بندی	طراحی و بسته‌بندی کالا	کاردانی	استان	۳۰۰
مدیریت	مدیریت تولید و فرآوری محصولات کشاورزی	کارشناسی	استان	۴۰۰
مدیریت، طراحی	طراحی دکراسیون	کارشناسی	تهران	۳۰۰
مدیریت کیفیت	دوزندگی و طراحی البسه (مد)	کاردانی	تهران	۲۰۰
بازرگانی	مدلینگ کفش	کاردانی	تهران، بهارستان	۲۰۰
طراحی صنعتی	گرافیک و طراحی صنعتی	کارشناسی	تهران	۱۰۰
مهندسی کشاورزی	اقتصاد کشاورزی	کارشناسی ارشد	تهران	۲۰۰
هنرهای کاربردی	صنایع دستی	کاردانی	قدس، تهران	۲۰۰
مهندسی کشاورزی	صنایع غذایی	کارشناسی	تهران	۱۰۰
کشاورزی	مدیریت گلخانه و کشت گلخانه‌ای	کاردانی	تهران	۳۰۰
کشاورزی	تولید و فرآوری محصولات باغی	کارشناسی	استان	۴۰۰

جدول ۵- رشته‌های مهارتی مورد نیاز سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای

ظرفیت پیشنهادی سالانه	شهرستانهای پیشنهادی	مدت دوره (ساعت)	نام رشته مهارتی
۱۰۰	تهران، شهریار	۳۰۰	مدیریت انبارداری و سردخانه
۱۰۰	تهران	۲۰۰	مدیریت حمل و نقل و لجستیک
۱۰۰	استان	۳۰۰	طراحی بسته‌بندی کالا و تبلیغات کالا
۵۰	استان	۵۰۰	طراحی گرافیک
۲۰۰	استان	۳۴۰	خراطی و کار با ابزارآلات
۲۰۰	تهران	۳۰۰	مدیریت گردشگری
۲۰۰	تهران	۲۰۰	راسته دوزی
۲۰۰	استان	۳۰۰	فراوری محصولات کشاورزی
۱۰۰	تهران	۳۰۰	طراحی دکراسیون منزل و اداری
۲۰۰	استان	۲۰۰	گلخانه
۱۰۰	طیس، فردوس	۲۰۰	راهنمای تور سلامت

منابع و ماخذ:

عمده منابع این گزارش ناشی از تحقیقات میدانی و مصاحبه با خبرگان و همچنین منابع و آمار و اطلاعات رسمی سازمان‌های زیر می‌باشد.

- اطلاعات رسمی مرکز آمار ایران
- معاونت هماهنگی امور اقتصادی و توسعه منابع انسانی
- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان تهران
- اداره کل صنعت، معدن و تجارت استان تهران
- اداره کل جهاد کشاورزی استان تهران
- اداره کل فنی و حرفه‌ای استان تهران
- اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان تهران
- اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی استان تهران
- اتاق اصناف استان تهران
- سازمان صنعت معدن تجارت استان تهران
- کمیته امداد امام خمینی استان تهران